

вадження в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2>.

4. Предместніков О. Г., Гальона І. І., Кипич І. В. Здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. Серія: Право. 2023. № 7 (37). С. 522–534.

Кравець Юліан Іванович,
суддя Одеського апеляційного суду,
доктор філософії

НЕВІДКЛАДНИЙ ОБШУК: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВАЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ

Значна частина ключових доказів у кримінальному провадженні збирається за допомогою такої слідчої (розшукової) дії як обшук. Серед різних видів обшуку за деякими категоріями кримінальних правопорушень (у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у сфері службової діяльності тощо) особливе значення мають саме невідкладні обшуки.

Однією з важливих новел правозастосовної практики в цій сфері стало прийняття 07 жовтня 2024 року Постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 466/525/22 (провадження № 51-7310кмо23), в якій було розглянуто низку злободенних питань.

Ухвалення будь-якого правозастосовного акту, як відомо, не тягне завершення теоретичної дискусії, а наявність окремих думок суддів у справі № 466/525/22 підкреслює важливість аналізу проблемних питань, що постали у зв'язку з проведенням невідкладних обшуків.

Правовою передумовою прийняття Об'єднаною палатою ККС ВС відповідної Постанови стала наявність неоднозначної, суперечливої практики судів, в тому числі суду касаційної інстанції, щодо тлумачення такої поширеної підстави для проведення невідкладного обшуку, як необхідність врятування майна. Найбільш проблемним виявилось питання, чи охоплюється «необхідність віднайти і вилучити об'єкти, які можуть бути речовими доказами», переліком винятків, встановлених ч. 3 ст. 233 КПК для проведення невідкладного обшуку, зокрема, потребою «врятування майна».

За одними правозастосовними позиціями, з метою забезпечення виконання завдань кримінального провадження у невідкладних випадках, пов'язаних із загрозою знищення майна (доказової інформації), КПК дозволяє проводити огляд, обшук житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді із застосуванням судового контролю *post factum*.

Так, колегія суддів Третьої судової палати ККС ВС у постанові від 06 вересня 2023 року (справа № 688/647/19, провадження № 51-2840км23) визнала неспроможними посилення сторони захисту на відсутність підстав, визначених ч. 3 ст. 233 КПК, та дійшла висновку, що з положеннями вказаної норми цілком узгоджується те, що підставою для задоволення клопотання є врятування майна, яке є знаряддям, засобом або предметом злочину і яке могло бути знищено [1].

Збіжний висновок міститься в постанові Третьої судової палати ККС ВС від 18 жовтня 2023 року (справа № 303/3224/20, провадження № 51-3342км20), де Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду щодо допустимості результатів обшуку житла, оскільки ця слідча (розшукова) дія, у зв'язку з тим, що місце передачі грошових коштів ситуативно було змінено, мала невідкладний характер, а у подальшому сторона обвинувачення отримала дозвіл слідчого судді на проведення обшуку. Так само колегія суддів Першої судової палати ККС ВС у постанові від 27 лютого 2024 року (справа № 185/4212/21, провадження № 51-7440км23) визнала обґрунтованими правозастосовні підходи, за якими є правомірним проведення обшуку як невідкладного, де невідкладність полягає в необхідності вилучення грошових коштів, отриманих як неправомірна вигода (предмета кримінального правопорушення), і вказала, що це охоплюється винятком, установленим ч. 3 ст. 233 КПК.

Разом із тим, колегія суддів Першої судової палати ККС ВС у постанові від 08 квітня 2021 року (справа № 573/2028/19, провадження № 51-1535км20) виходила з того, що не відноситься до підстав проведення невідкладного обшуку необхідність відшукання викрадених речей та одягу, які можуть бути використані як докази. Колегія суддів дійшла переконання, що обшук було проведено без достатніх правових підстав, з огляду на що погодилася із судами попередніх інстанцій про недопустимість доказів, отриманих за його результатами, навіть

з урахуванням того, що обшук було легалізовано ухвалою слідчого судді.

Аналогічно колегія суддів Третьої судової палати ККС ВС у постанові від 01 листопада 2023 року (справа № 462/3127/22, провадження № 51-4879км23) дійшла висновку, що унеможливлення знищення доказів, фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, збереження доказової бази не є підставами для проникнення до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчим суддею, адже такі обставини не входять до переліку тих невідкладних випадків, про які йдеться в ч. 3 ст. 233 КПК [1].

Наявність згаданих вище неоднакових підходів ККС ВС спонукала Об'єднану палату цього органу сформуванню чіткий правовий висновок (в контексті застосування ч. 3 ст. 233 КПК України) у справі № 466/525/22, у відповідності із яким слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи в невідкладних випадках, зокрема, з метою врятування матеріальних об'єктів (майна), що потенційно можуть мати значення речових доказів у кримінальному провадженні, від прогнозованого знищення, втрати.

В одній з окремих думок судді щодо вказаної правової позиції ОП ККС ВС з цього приводу звернуто увагу, що знак рівняння між «врятуванням майна» і «виявленням та вилученням доказів», поставлений цією постановою, практично зітер межу між ординарним обшуком, який має проводитися на підставі судового рішення, і невідкладним обшуком; і це загрожує перетворенню винятку на правило [2].

З нашої точки зору, повністю виключити останні ризики навряд чи вдасться, водночас варто враховувати низку обставин. По-перше, буквальне тлумачення використовуваних у конституційному, цивільному та кримінальному процесуальному законодавстві понять «речі», «майно», «речові докази», «документи» свідчить, що речові докази та документи в кримінальному процесі можуть охоплюватися поняттям «майно», яке згадується в ч. 3 ст. 233 КПК України, а врятування майна є однією з альтернативних легальних дій, що допускаються під час проведення невідкладного обшуку для відвернення загрози пошкодження або знищення такого різновиду майна.

По-друге, мінімізація потенційних негативних наслідків некоректного використання ч. 3 ст. 233 КПК України лежить в площині дієвого застосування правових запобіжників, окреслених у згаданій Постанові ОП ККС ВС, серед яких дотримання вимог щодо додаткової й чіткої аргументації позиції органів кримінального переслідування, зокрема, у клопотанні про надання дозволу на обшук у порядку ч. 3 ст. 233 КПК, наданих на його обґрунтування матеріалах, в ухвалі слідчого судді, постановленій *ex post factum*, має бути вказано, які саме обставини на момент проникнення свідчили, що зволікання може спричинити знищення речових доказів, що відомості про загрозу їх знищення, втрати давали підстави сприймати її як реальну. В аспекті реалізації правил ч. 3 ст. 233 КПК, недотримання вказаних вище приписів закону, невиконання вимоги про невідкладне звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку, за відсутності об'єктивних перешкод звернутися з відповідним клопотанням якнайшвидше після закінчення проведення слідчої розшукової дії, є підставою до відмови слідчим суддею в легалізації обшуку *ex post factum* [1].

Отже, дотримання балансу між необхідністю забезпечення оперативності й законності в кримінальному провадженні під час проведення невідкладних обшуків включає необхідність подальшого удосконалення типових форм процесуальних документів, що використовуються для легалізації таких обшуків *ex post factum*, додаткового навчання й забезпечення більш відповідального й принципового підходу з боку співробітників органів досудового розслідування та прокуратури.

Список використаних джерел

1. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 жовтня 2024 року у справі № 466/525/22 (провадження № 51-7310кмо23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272945>.

2. Окрема думка судді у справі № 466/525/22, провадження № 51-7310кмо23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122543834>.